Grindsteds modstandshelte – og deres stikkere

Besættelsen: Modstandsbevægelsen under krigen var ikke blot oppe imod den tyske besættelsesmagt. Lokale nazi-sympatisører og stikkere var medskyldig i, at 12 lokale modstandsfolk blev arresteret i slutningen af 1944.

Af **Louis Bülow**, Aarhus
Historiker og forfatter

En råkold efterårsdag midt under besættelsen - den 2. september 1942 – gik statsminister Vilhelm Buhl til mikrofonen i det nye radiohus i Rosenørns Allé i København, hvor han med alvorstung stemme holdt sin historiske antisabotage-tale til det danske folk.

I skarpe vendinger fordømte landets førstemand modstandsbevægelsens sabotageaktioner og opfordrede befolkningen til at angive modstandsfolkene: *"Sabotage er en af de alvorligste Forbrydelser, der kan begaas mod et krigsførende Land, og i Almindelighed kendes der for saadanne Forbrydelser i de krigsførende Lande kun een Straf, nemlig Dødsstraf."*

Senere skulle det vise sig, at Danmark i sammenligning med andre tyskbesatte lande havde den største procentvise andel af stikkere og informanter, der uden skrupler trådte i tysk tjeneste og mod betaling solgte modstandsfolk og frihedskæmpere til en barsk skæbne ved at forsyne Gestapo med fatale informationer.

Besættelsestidens måske allerværste stikker var således en ung pige, **Grethe Bartram**, fra Aarhus, der for ussel mammon fik næsten 70 ofre på sin samvittighed. Efter sin løsladelse i 1956 flyttede hun til Sverige, hvor hun igennem 60 år har levet en stille tilværelse i den lille idylliske landsby Vessigebro under navnet *Maren Margrethe Thomsen.*

Grindsted Posten

Det illegale blad *Grindsted Posten*, der under besættelsen blev fremstillet og distribueret over hele Grindsted-egnen fra 1944, udstedte i sit andet nummer en skarp og utvetydig advarsel til de mennesker i lokalområdet, der blev set som tyskvenlige og nazi-sympatisører: værnemagere, stikkere, tyskerpiger og andet godtfolk:

"X har forsøgt at overbevise forskellige Mennesker om, at han ikke er Stikker. Om det er lykkedes, skal vi lade være usagt. Han har dog ikke forsøgt at bortforklare sin Kørsel for Værnemagten … Y i Hejnsvig kører udelukkende for Tyskerne, men ham kan de vel ordne i Hejnsvig? … Z har flere gange truet med at anmelde anderledes tænkende til Værnemagten. Hun kan jo prøve, om hun tør!"

Men selv så stærke ord afskrækkede åbenbart ikke svage sjæle fra angiveriets lettjente penge, og det tyske Gestapo kunne på grundlag af oplysninger fra netop lokale stikkere og meddelere fredag den 6. oktober 1944 indlede en storstilet jagt på en række medlemmer af modstandsbevægelsens organisation i Grindsted.

De følgende dage frem til mandag den 9. oktober lykkedes det tyskerne fuldstændigt at optrævle flere illegale modstandsgrupper i det syd- og midtjyske område, tilknyttet Grindsted, Region II Midtjylland, og 12 lokale modstandsfolk med skolebestyrer **Mogens Høirup** fra Grindsted Kost- og Realskole i spidsen blev efterfølgende arresteret.

Satan Hansen

Blandt andre kan nævnes læge **Børge Næsted**, civilingeniør **Arne Andreasen**, maskinmester **Arne Hansen**, cand. pharm. **Palle Hansen**, stud. merc. **Erling Nordentoft Nielsen**, landbrugsmedhjælper **Søren Bojsen Madsen** og landmand **Poul Gammelvind**. Alle modige idealister, der med livet som indsats var med til at sikre, at Danmark ved befrielsen kom ud af krigen på de Alliereredes side.

Lørdag aften 7. oktober 1944 rullede flere biler med Gestapofolk ind på en gårdsplads, omringede ejendommen og afspærrede alle indkørsler på landmand **Mogens Eeg Sørensens** landejendom i Sønderby i Grindsted, hvor han boede med sin kone og deres to små børn.

Mogens Eeg Sørensen var meget aktiv i modstandsbevægelsen i Grindsted som gruppeleder i en af de lokale modstandsgrupper, og han har i et sjældent interview i 1981 fortalt om de dramatiske begivenheder til lærer **Alex Wraae** fra Besættelsessamlingen:

"Dèn aften den 7. oktober kom Gestapo til os. Hele gården var omringet, og der kom tre mand ind, to Gestapoer og en dansker – danskeren hed Ib Birkedal Hansen, også kaldet Satan Hansen. Det var ham, der brugte læderremmen med messingspændet under den første afhøring, som foregik ude i vaskerummet ved staldbygningen. Det var nogle grimme timer…"

Det gik hurtigt op for Mogens Eeg Sørensen, at en velorienteret stikker havde været på spil bag kulisserne og forsynet Gestapo med en lang række fatale oplysninger i forbindelse med oprulningen af modstandsgruppen - løbet var kørt*:" Gestapo havde alle beviserne sort på hvidt, at vi var med i modstandsbevægelsen … Min kone blev syg og besvimede."*

Danskeren, der den aften dukkede op på gårdspladsen i Sønderby, var ingen ringere end lederen af den måske mest frygtede terrorgruppe under hele besættelsen, *Birkedalgruppen*: grosserersønnen **Ib Birkedal Hansen** fra Strandvejen i Aarhus, der fra efteråret 1944 fungerede direkte under det tyske sikkerhedspoliti som den foretrukne forhørsleder og stikkerchef. Alene i 1944/45 gennemførte Ib Birkedal og hans gruppe 28 drab på modstandsfolk og dertil en lang række anholdelser, hvor han med uhørt råhed og brutalitet spredte skræk og rædsel omkring sig.

Forfatteren Peter Øvig Knudsen fortæller i sin bog *Birkedal,* at Ib Birkedal Hansen – *torturbødlen,* som han konsekvent kalder ham - under besættelsen *"har spillet en hovedrolle i Gestapos kamp mod den danske modstandsbevægelse."*

Tre vendte ikke tilbage

Såvel Mogens Eeg Sørensen som den 20-årige tjenestekarl Søren Bojsen Madsen blev arresteret af tyskerne og bragt til Gestapos hovedkvarter på Staldgården i Kolding. Senere blev de overført til Frøslevlejren, hvor de forenedes med de øvrige modstandsfolk fra Grindsted. I januar 1945 blev alle deporteret videre til den berygtede KZ-lejr Neuengamme få kilometer sydøst for Hamburg.

I maj 1945 vendte de fleste af Grindsted-folkene tilbage til Danmark med de hvide busser efter næsten mirakuløst at have overlevet flere måneders mareridt. Mogens Eeg Sørensen, Mogens Høirup og de andre blev modtaget som sande helte og hentet i blomstersmykkede biler, hvor udsprungne bøgegrene og Dannebrogsflag viftede dem i møde.

Med Mogens Eeg Sørensens ord: *"Uden for byen stod skoleeleverne med far i spidsen og tog imod os. Jeg havde selv nogle børn, der stod der. Jeg fik dem ind i bilen ved siden af mig … Det var dejligt. Vi kom ned på torvet, hvor der var modtagelse. Hele torvet var fyldt af mennesker …"*

Modstandsheltene fra Grindsted blev hyldet overalt i byen og glemte aldrig glæden omkring de hektiske befrielsesdage, hvor alt var en sydende heksekedel, en eksplosion af glæde og begejstring. Men glæden var iblandet sorg og vemod, hvor man tænkte på dem, man savnede – dem, der ikke klarede den …

Tre frihedskæmpere fra Grindsted vendte ikke tilbage fra opholdet i KZ Neuengamme men kom til at betale den højeste pris i kampen mod tyranni og undertrykkelse: *Palle Hansen, Arne Hansen* og den unge *Søren Bojsen Madsen.*

Mindelunden i Ryvangen blev senere indviet som minde for de danske modstandsfolk, der faldt under Besættelsen 1940-1945. En mindetavle med et vers af digterpræsten Kaj Munk markerer pladsen, og inskriptionen lyder:
Drenge, I Drenge som døde
I tændte for Danmark i dybeste
Mulm en lysende Morgenrøde.

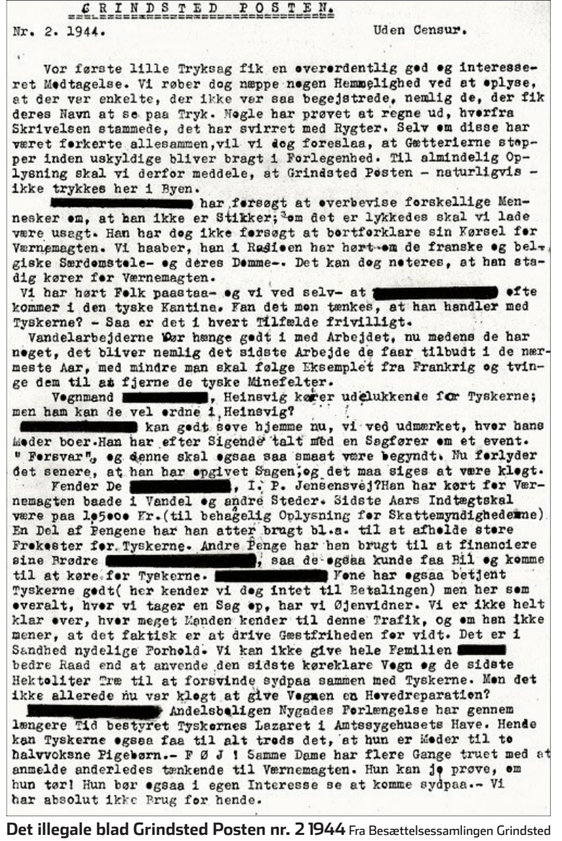

GRINDSTED POSTEN.

Nr. 2. 1944. Uden Censur.

Vor første lille Trykssg fik en overordentlig god og interesseret Modtagelse. Vi rober dog nseppe nogen Hemmelighed ved at oplyse, at der var enkelte, der ikke var saa begejstrede, nemlig de, der fik deres Navn at se paa Tryk. Nogle har prøvet at regne ud, hvorfra Skrivelsen stammede, det har svirret med Rygter. Selv om disse har været forkerte allesammen,vil vi dog foreslaa, at Gætterierne stopper inden uskyldige bliver bragt i Forlegenhed. Til almindelig Oplysning skal vi derfor meddele, at Grindsted Posten – naturligvis – ikke trykkes her i Byen.

[redacted] har forsøgt at overbevise forskellige Mennesker om, at han ikke er Stikker; om det er lykkedes skal vi lade være usagt. Han har dog ikke forsøgt at bortforklare sin Kørsel for Værnemagten. Vi haaber, han i Raadet har hørt om de franske og belgiske Sørdomstole- og deres Domme-. Det kan dog noteres, at han stadig kører for Værnemagten.

Vi har hørt Folk paastaa- og vi ved selv- at [redacted] ofte kommer i den tyske Kantine. Fan det men tænkes, at han handler med Tyskerne? - Saa er det i hvert Tilfælde frivilligt.

Vandelarbejderne Vor hænge gødt i med Arbejdet, nu medens de har noget, det bliver nemlig det sidste Arbejde de faar tilbudt i de nærmeste Aar, med mindre man skal følge Eksemplet fra Frankrig og tvinge dem til at fjerne de tyske Minefelter.

Vognmand [redacted], Heinsvig kører udelukkende for Tyskerne; men ham kan de vel ordne i Heinsvig?

[redacted] kan godt sove hjemme nu, vi ved udmærket, hvor hans Moder boer.Han har efter Sigende talt med en Sagfører om et event. "Forsvar", og denne skal ogsaa saa smaat være begyndt. Nu forlyder det senere, at han har opgivet Sagen,og det maa siges at være klogt.

Fender De [redacted], I. P. Jensensvej?Han har kørt for Værnemagten baade i Vandel og andre Steder. Sidste Aars Indtægtskal være paa 1,5oo Kr.(til behagelig Oplysning for Skattemyndighederne) En Del af Pengene har han atter brugt bl.a. til at erhølde store Frokoster for Tyskerne. Andre Penge har han brugt til at financiere sine Brødre [redacted], saa de ogsaa kunde faa Bil og komme til at køre for Tyskerne. [redacted] Vene har ogsaa betjent Tyskerne gødt(her kender vi dog intet til Betalingen) men her som overalt, hvor vi tager en Sag op, har vi Øjenvidner. Vi er ikke helt klar over, hvor meget Manden kender til denne Trafik, og om han ikke mener, at det faktisk er at drive Gæstfriheden for vidt. Det er i Sandhed nydelige Forhold. Vi kan ikke give hele Familien [redacted] bedre Raad end at anvende den sidste køreklare Vogn og de sidste Hektoliter Tre til at forsvinde Sydpaa sammen med Tyskerne. Men det ikke allerede nu var klogt at give Vognen en Hovedreparation?

[redacted] Andelsboligen Nygades Forlængelse har gennem længere Tid bestyret Tyskernes Lazaret i Amtssygehusets Have. Hende kan Tyskerne ogsaa faa til alt trods det, at hun er Moder til to halvvoksne Pigebørn.- F Ø J ! Samme Dame har flere Gange truet med at anmelde anderledes tænkende til Værnemagten. Hun kan jo prøve, om hun tør! Hun bør ogsaa i egen Interesse se at komme sydpaa.- Vi har absolut ikke Brug for hende.

Det illegale blad Grindsted Posten nr. 2 1944 Fra Besættelsessamlingen Grindsted

Landbrugsmedhjælper Søren Bojsen Madsen, 20 år, der mistede livet. Frihedsmuseets Modstandsdatabase, Billund Museum, Grindsted

Mogens Eeg Sørensen med skolebestyrer Mogens Høirup i baggrunden ved modtagelsen i Grindsted omkring befrielsen i maj 1945. Frihedsmuseets Modstandsdatabase, Billund Museum, Grindsted